

SCRISORI INEDITE ALE LUI IONICĂ TĂUTU

DE
DAN MĂNUCĂ

De o mare însemnătate pentru cunoașterea cât mai adecvată a drumului parcurs de literatura și cultura română la începutul secolului al XIX-lea, Ionică Tăutu rămâne încă un ignorat. Spre o mai bună cunoaștere a lui, ca și pentru a contribui la definirea profilului său și al epocii sale, publicăm în paginile următoare o parte din corespondența rămasă de la el. Ordinea urmează o cronologie aproximativă, întrucât multe din texte nu sînt datate; indicații prețioase oferă, nu totdeauna, doar conținutul, filigranul și grafia.

Prima scrisoare e adresată lui Teodor Balș; acesta îi solicitase unele păreri asupra politicii pe care urma să o ducă în calitate de proaspăt vel-postelnic al Moldovei. Era probabil o sugestie venită din partea lui Ioniță Sandu Sturza însuși, ceea ce ar explica și aluzia discretă a lui Tăutu referitoare la ingratitudea regilor; în acest caz, ea l-ar viza direct pe domn, a cărui lipsă de fermitate a fost cauza expedierii lui Tăutu la Constantinopole. De aici — tonul suficient de evaziv al scrisorii: comisul se ferește de rolul de consilier intim, din pricina căruia fusese îndepărtat din patrie.

I

Cu multă plecăciune mă închin și sărut cinstita mina dumitale.

Îmi era negreșit o datorie dintre cele mai mari ca scrisoarea mă cătră dumneata să fie înainte de cé din 1-i noemv., prin care dumneata voiești bine a-mi face atîta cinste și pre care eu am priimit cu adincă supunire. Dar pentru ca să-mi ierti tăcerea, dumneta știi deagiuins că o scrisoare cătră un meghistan, fără o pricină hotărită, miroasă adeseăori a măgului, patimă urită sufletilor curate. Eu sînt stăpînit de această frică atîta, încît dacă tăcerea este o vinovăție, mă mărturisăsc vinovat cătră multe persoane. Și nu poate fi bucurie mai mare decît a me cînd, prin pricina ce dumneata ai voit bine a-mi da, scăpat de grija aceștii frici, poci a mă adresa dumitale cu toată slobozanie.

Căci, în adivăr, nu este decît numai în această lume netedă că să poate găsi un adivarat prietșug. În treptele oamenilor nu sînt decît niște legături întîmplătoare, precum un interesat are tovarăș un politic împărechet, un boier — măgulatori, un prințip — curtizani, numai sîngur omul vertuos poate avé prietini. Și istoria ne spune că Tetegus era împărechet lui Catilina, Mesena era curtezan lui Octavie, Atticus însă era prietin lui Chicheron.

An. lingv. ist. lit., T. 19, p. 189—197, Iași, 1968.

Dumneata îmi cei prieteşugul; așa dară, dumneata, din lumea ce treptoasă a soțietății, ai făcut un pas virtos în lumea ce netedă a firii, care singură povătuiește inima omului filozof. Eu mă fălesc de o cerire ce îmi face atîta cinste și mă fălesc cu atîta mai mult, cu cît cunosc rărimea ei în opștimea oamenilor; rărime din a căria pricină un mare poet a vechiului trecut au strigat și un mare prințip (Frederic) au poftorit:

Amitié, don du Ciel, plaisir des grandes âmes,
Amitié, que les rois, ces illustres ingrats,
Sont assez malheureux pour ne connaître pas. (Henriade),
Prieteşug, dar ceresc, a suflete mari plăceri,
Prieteşug, ce-mpărății, nemulțămitori slăviți,
Pentru-a nu-l pute cunoaște sint deagiuns nenorociți.

Așa dar, de vremi ce dumneata îmi făgăduiești, eu sint cu ce mai desăvirșită cinstire.

În lumea ce netedă a firii, a dumitale curat prieten.

În lumea ce treptoasă a soțietății, a dumitale plecată slugă.

(Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 304).

II

Dumneata ai început, eu am răspuns. Dar este piste plecare mă cătră dumneata ca să sufăr această plăcere a corespondenței; pentru aceea mă grăbesc a începe eu, ca să răspunzi dumneata. Cu cît însă mi-ar fi mai dulce să întrebuițez glasul în locul penii, cu atîta doresc acé zi și cu atîta ceasurile pîn atunce mi să vor păre lungi. Eu m-am îndatorat să încep, dar materie este așa de mare, așa de duioasă, așa de răshirată, încît uimit, singur nu știu care să-i fac parte dintăi.

Materie corespondenței de astăzi pentru un moldovan nu poate fi decît lucrurile patriei sale, însă neștiința lor între noi este opștească, pentru ca în loc de înștiințări să întrebuițăm dizvălire socotinților. Eu socotesc că asupra noastră este osînda lui Tantal, pentru că fără armi, fără a gîndi măcar și fără a fi părtaş, am ciștigat o biruință. Dar cu mină cirjieti oare o vom pute ține? Un domn patriot, supt prilejul milostivirii unui împărat blînd, vré să ne facă o brană opștească și de un satiu lung; noi însă, mai lacomi, gîndind numai pentru astăzi, alergăm la blidul cel vechi și vrînd a apuca tot, mușcăm vîntu.

În vreme vechi, adesăori patrie avé trebuință de noi și, viteji precît și ticniți, strămoșii noștri nu se legănau decît între plug și între arme. Ei sămăna trofeile, cu singile mărturisă supunire cătră Poartă și brăzda pămîntul. Astăz nu ne place arhitectura lor și hopurile brăzdăturii ce au lăsat a lor mină vinjoasă; ne supără molăciune însuș în leagănul butcii. Părinții noștri mai încoace au deschis negustorie. Tot cel ce avé moșie is făcē o datorie să aibă cîrduri, cirezi, turme și herghelii. Ei tinē o parte din călărime Evropii și îi hrănē norodul, ei ne-au dat în cabineturi numile de plugari, nume singuratic și cuvințios pentru toți lăcuiitorii pămîntului. Noi însă, mai gingaș, mai delicați, am aflat supărători gunoiul vitelor, le-am stărpit. Am năimit moșiile la tot cel ce fără cuget putē să pricupască mai mult sudorile lăcuiitorilor. Cei dintii orîndatori au fost streinii și cînd la dînsii ne-am deprins și noi a vidē cu singe răce datoriile omenirii pe jărtvelnicul interesului, am început a neguța și noi unul de la altul sudorile altuie. Orîndatorii săraci, vremelnici și pe un loc preocupit au fost cei dintăi pricinuitori de cădere opșestii noastre neguțătorii. Însă aceasta au fost politica gingășiei noastre și măcar că-i videm ispreva, ne întrecim a o urma. Acum un strein care nu ne cunoaște are dreptate a aștepta de la noi ceva mai mult. El poate zice: „moldovenii știu economie părinților lor; vreme care protocuiește aflările și iscodirile i-au agiutat a-i putē chipzui îndreptare. Streinii cu care s-au amestecat au trebuit să le împrumute tot ce fările lor au mai de iscusit. Și o răsturnare singuratică în vremi le-au dat o ispită care, într-un chip, n-ar fi putut-o cîștiga decît de la un număr de vecuri. Moldovenii dar, ar zice acel strein, trebui să fi luat acum niște pasuri foarte incuviințate”; s-ar alerga la noi să se învețā, precum odinioară iubitorii alerga la Eghipt, unde

vecurile și ispita într-agiutându-se, răsăde, crește și hrănă științele și meșteșugurile. Dar noui, care ne cuncastem, dacă ne-au mai rămas ace bărbăție să ne căutăm măcar citeodată în oglindă, noui ce ne rămâne oare a crede că vom lăsa în moștenire urmașilor? Fără îndoială nimic! mai mult decât rușine că să trag din niște părinți cari, cu a lor dejghinări, crescînd în copiii lor un norod de vrăjmași, le-au dat învățăturile prigonirii și carii, cu a lor neunire, găsesc cădere unui neam statornic de vecuri.

Sufletul dumitale este destul de simțitor pentru a jăli împreună nație care, cu toate îngrijirile unui domn osîrdnic și patriot, însă nu contenește a să sfîșia cu arma neunirii pre țărîmura ce osăbește prapastie de cîmpul ticnit, unde săcire vremii ar pute aduna roduri de fericire. Și doar pentru a face o dizvălire a isprăvilor ce neînvoire socotiților noastre gătește urmașilor, îmi trebui a scrie cu slove de lacrimi; ele curg acum, întristare mă obosăște. Pentru aceea las ca aceste isprăvi, cernute de giudecata dumitale, să fie materie răspunsului cu care nădăjduiesc că mă vei cinsti. Mărturisind că mai adîncă cinstire pentru dumneata, eu sînt, precum am fost și voi fi, al dumitale...

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 232*).

III

Izbucnind războiul rusc-turc, Tăutu nu mai reușește să revină în țară și trimite unora din prietenii săi o scrisoare de împuternicire pentru rezolvarea încurcatelor sale afaceri financiare.

Pentru dumnealui spăt. Costachi Lipan, dumnealui spat. Răducanul Botezat și dumnealui spăt. Grigore Carp. Cu pleacăciune mă închin duminilor voastre!

După ce de doi ani acum neconținut mi-am cerut de la domnia noastră, slobozanie mă din slujba de aice, abie am putut-o ciștiga în această primăvară. Dar tocmai cînd mă gătisăm, scosăsăm și teșchereaia drumului, pusăsăm și o parte din lucruri în corabie, intrasăm și eu ca să le așăzi, atuncea tocmai au venit vestea stricării păcii, după care, oprindu-să mergirea, mă văd silit a rămîne aice și, înstreinat de patrie, de rude, de prietini, de cunoscuți și departe de toate ale mele, a-mi aștepta deschiderea drumului de la potolirea lucrurilor. *Răbdare!* Acest fel sînt de multe ori slujite pentru patrie, măcar că multe patrii nu obicinuesc a le cunoaște și n-am nici o nădejde că a mă va fi discretă. Cu toate acestea, ca un fiu al ei, ca unul ce mă trag dintr-o familie care, în vremea vechi, supt Ștefan și supt Bogdan, au slujit-o cu atîta credință și ș-au însămnat numile în istorii și în documenturile mai a tuturor moșinașilor noștri, aflu și eu oareșcare plăcere măcar a răbda pentru dînsa lipsă și înstreinare, dacă nu-mi mai este în mină a o sluji și a-i face binile ce ar fi îngăduit vremea liniștii. Acest fel au curs rămînire mă aice și slavă lui Dumnezeu, mă aflu în toată liniștea pînă acum și am loc a o nădăjdui întocma și de acum înainte. Întrebuințăm vremea în cetit și în scrisuri, cu care pe de o parte îmi fac o zăbavă, pe de altă parte o nădejde că vor pute aduce într-o zi, chiar însuși cînd nu voi mai fi, și limbii noastre și nației, o parte măcar din folosul ce eu i-l doresc și de care, de vreme ce pînă acum în literatură n-are nici un rînd măcar scris, dumneavoastră știți prî bine cîtă trebuință are. Grăbesc dar a vă înștiința de stare mă, ca să n-aveți pentru mine nerăbdarea și îngrijirea ci sentimentul unui adevărat prietșug au trebuit să vă însufle deodată. După liniște sînt furtuni. După furtuni — liniște. Așămîne după pace acum ne aflăm supt război; după război ne vom afla negreșit într-o zi iarăși supt pace; aceasta este o pravilă statornică și atît de deprînsă, încît tot omul o știe. Aceea însă nu este cuprins în hotarile științei ominești și care adesăori scoate amăgite chipzuielile celor mai iscuși politici, este vremea viitoare, măsura de la o epohă pînă la alta. A o spune înainte negreșit nu pot nici însus acei ce poartă în mîni războaiele acestor întîmplări mari. Aceasta mă face să vă scriu acum cît poci mai pre larg asupra treburilor mele de acolo, ca să nu aib trebuință a vă scrie ades. Căci nu pot fi decît de multe ori prî neprîincioasă corespondenția între persoane ce să află în hotarile a osăbite

stăpîniri vrăjmăsuite, oricît de nevinovată de ar fi. Pravilele staturilor sînt mreji întinse opsteste, în care să întîmplă adeseori a căde şi cel nevinovat, şi aceasta este în privire ca să nu scape vinovatul.

Păn acum eu am avut rugaţi a să însărcina cu căutarea trebilor mele de acolo pe dumnealui spat. Răducanul Botezatul şi pe dumnealui spat. Grigori Carp. Acum rog să voiască bine a să însărcina împreună şi deopotrivă cu dumnealor şi dunealui spat. Costachi Lipan. Eu nu leg aceea ce mii de împregiurări cît de mici în cursul vremii pot dislega, şi nu zic, precum ar fi silit a zice un administrator opşesc, ca tustrei să lucaşi totdeauna împreună şi ca lipsa unuia să facă zădarnică aflarea de faţă a celuilalt. Prieteşugul n-are trebuinţă de acest fel de mahine. Damos cu Fintias nici au avut altă legătură decît pe aceea a inimii lor şi aceea este cē mai tare. Eu mă încredinţaz la tustrei dumv. şi la fiştecare din dumv. deopotrivă. Las deopotrivă în mina a tustrei şi în mina fiştecăruia din trei totul trebilor mele de acolo păn la vinire mē, pentru că fiştecare din dumv. este un alt Eu. Încît, cînd împregiurările vreunua din dumneavoastră îl vor sili a să dipărta de trebile mele, poate; şi cînd îl vor îngădui a să apropie — poate. Atîta numai vă rog, ca tustrei să nu vă dipărtaţi toţi într-o vremi. Interesurile meli, ca a fiştecăruia, să închei întru a avē a lua şi a avē a da.

A LUA: am venitul dughenilor meli din Eşi; venitul moşiei mele Brindeşti şi cîţiva bani de la dumnealui comis Ilie Gherghel. Deci dau asupra dumv. stringerea şi chipzuirea chipurilor cu care să strîngă aceste venituri cît va fi în cuviinţă şi în putinţă mai mult. Să întălege că dumneavoastră veţi voi bine a mijloci totdeauna, încît vă veţi îndămăna, ocrotire şi uşurinţa bieţilor lăcuitoari a satului la nevoile lor; şi că, aşămîne, veţi avē supt a dumnevoastre umbrire pe polcv. Vasile Popovici, care, în orice chip de va fi pusă la cale căutare moşiei, să nu contenească de a lăci acolo şi de a avē supt a lui grijă lucrurile ce am la casă şi la moşie. El este om vechi a casii, om a trebii. Totdeauna am fost mulţămît de dînsul şi este de a mē datorie de a-i fi mulţămitori. Aşa dar, vă rog ca dumv. să voii bine a începe prin o închiere a sāmii veniturilor trecute de cînd lipsăsc din Moldova şi păn acum şi apoi să punet la cale toate, în chipul ce veţi socoti mai bun. A DA AM: 1-i. Pentru cumpărarea părţii din moşia Comăneşti, în Bucovina, pe care dumnealor verii mei o au de vîndut. Prietini! În vremi ce sînt strimtorit de alte nevoi, care mi-ar da dreptate a vinde din cele ce am, iar nu a mai cumpăra, vi să va părē poate dişăntat acest interes de a lua moşia din Bucovina. Ertăţi-mi-l, vă rog, acest interes! El nu-mi este de speculaţie ci, în inima mē, el este o ispravă a evlaviei fieşti, atila de mare, încît aş primi să mă strimtoresc de o sută de ori mai mult şi să nu-l pierd. Trei sute de ani această moşie au fost a neamului nostru; ea este o baştină strămoşască. Deci nu mi-ar fi de puţină durere a o vidē înstreînată fără înturnare. Pentru aceea eu vă rog să-mi socotiţi de simfitoare această pricină, încît să nu o lăsaţi uitată şi spre plata moşiei să întrebuiţaţi: 1-i. cîţi bani vor fi rămas din veniturile cele păn acum a dughenilor şi a moşiei; 2-lea, cîştiiul sfîntului Gheorghe a dughenilor şi a moşiei; 3-le. cîştiiul lor de la sfîntul Dimitrie; al 4-le. banii de la dumnealui comis Ilie Gheorghel; 5-le. venitul însuşi a moşiei ce să va cumpăra, pe cîţi ani veţi socoti cu bani înainte. Pentru a căria rînduială a cumpărării şi punirii la cale dumv. vă veţi putē sluji de agiutoriu dumsale moşului Ilie Ilchi, cum şi de a dumsale conselieriului Ioan Duca, căria este destul să-i scriet pentru mine ca să-l aflaţi gata.

2-lea. Pentru plata datoriei ce am a da dumsale cămin. Costachi Pisotchi să întrebuiţaţi tot ce va prisosi piste cumpărătura moşiei însămnate mai sus şi tot venitul ce să va aduna de la sfîntul Dimitrie şi înainte, păn să va plăti după sînet (sau după sîneturi, căci nu ţin bine mînte). Spuneţi şi dumsale punirea la cale a acestii plăţi.

3-le. De la dumnealui Ioan Mavromate au luat răposatul fratele meu cel mai mare 500 (sau mai mulţi, căci am uitat) împrumut. Însă eu am dat chizăşie cu amanet. Fratele meu au murit, fără a putē să plătească banii, din pricina tulburărilor de la 1821. Eu am rămas platnic. Din acei bani, s-au plătit o parte, cîţi s-au putut scilpui; pentru ceealaltă, stau încă hîrtiile moşiei mele amanet. Eu cunosc în dumnealui Ioan

Mavromate o persoană ce au avut cu frați-meu un prietșug mai strins decît frăția și cu care frați-meu au făcut neguțitorii folositoare. Cunosîc în dumnealui o persoană ce din mila lui Dumnezeu are toată îndămănaarea, încît 5 sau 6 sute de galbeni îi sînt nesimțîți a-i ave ori nu. Și de vreme ce dumnealui singur știe că acești bani nu sînt luați de mine, eu cred că dumnealui va dăruî rămășița prietșugului ce au avut cu frați-meu. Și să va mulțămi de la mine cu o îndatorire de a-i răsplăti cu slujba mē cînd vrodată prilejurile mă vor agiuta. Iar dacă dumnealui va vrē numai-decît plata acei rămășiți, eu sînt platnic și rînduiesc să să plătească din venitul meu îndată după cfituirea datoriei dumisale cămin. Pisoțchi.

4-le. Pentru aceste, să să iconomisască cîteva sute de lei pe tot anul, cîte vor trebui pentru plata învățaturii copiilor surorii mele Zmaragda. Celalalt copil, ce l-am luat cu mine, învață aice și îi iconomisăsc cheltuiala cum poci. Să înveță dară! Doresc să înveță! Învățătura este cē mai temelnică avere a însuș celui bogat, cu cît mai vîrtos poate fi acestora carii nici o altă avere nu au asupra feții pămîntului. Prin învățatură numai este pomăzuit omul a fi fericit pre pămînt. Și dacă pre alocurea să află învățați ticăloșiți, aceea este sām̃n cā acolo omenirea este departe încă de treapta în care îi este pomăzuită a agiunge într-o zi. Și este adivărat cā sînt noroade astăz care să află cu cîteva vecuri înaintea altora, dar aceea este o dovadă mai mult a trebuinții ce au de învățatură.

5-le. Cu orice chip veți socoti mai lesnicios, să puneți în lucrare a să face anul acesta numaidecît acele trei dughene de la locul de lîngă Beilic, pe care să plătește în zadar bezmānul și trebui să să plătească ca să nu mi să piardă stăpînirea locului. Facirea acelor dughene va sluji a mări sama venitului.

Osăbite trebuinți

Cînd m-am pornit de la Eși, lăsasām asupra fratelui meu Vasilie niște scrisori de Cerchejāni, de Brîndești, de Tăutulești, ca să facă niște lucrări. În urmă au murit și nu știu acele scrisori de să află la casa frății-meu sau la dumnealui (atunce banul) Chirica. Vă rog, prietini, ori însuș, ori întrebuiînd pe polcv. Vasilie de la Brîndești, cercetați acele scrisori, puneți-le într-o ladă pecetluită de dumneavoastră, pe care ladă polcv. Vasile să o așază în vreo bisărică din Botoșani.

Cînd m-am pornit de la Eși, am pus în dughena de piatră a dumnealui neguțitorului Mărgărit de pe Podul Vechi, prin stirea opșestilor noștri prietini, a dumisorsale Locmăneștilor, la carii să află și lei (?) și rătepsca de primire. Mă rog acum să să ia de la dughena dumisale Mărgărit și pe lîngă pecetea mē punindu-să și pecetele dumnv. să să dē la polcv. Vasile, ca să le așază la vro bisărică din Botoșani.

Cîte cărți a mele și alte mici lucruri sînt acasă la Brîndești, polcv. Vasile să le puie într-o ladă sau doi și, pecetluite, să le așază în vreo bisărică din Botoșani. De toate aceste lucruri apoi polcv. Vasile să aibă cuviincioasa purtare de grijă.

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 213*).

IV

Trimise probabil lui Ilie Ilșchi, unchiul său după mamă, rîndurile de jos¹ constituie o mărturie deosebit de valoroasă pentru caracterizarea fizionomiei ideologice a lui Ionică Tăutu. Cum ele merită o discuție amplă, ne mărginim să subliniem acum doar prezența masivă a filozofiei raționaliste, care le străbate de la un capăt la altul.

De astă iarnă n-am mai scris nimică dumitale, dar nici am mai primit de la dumneata altă scrisoare. Purure dorința mē cē mai vie au fost să vă știu cā vă aflați sănătoși, cā pitreceți în toată fericirea. Cît pentru mine, am fost gubiv de vreo 16 luni. Cătră începutul iernii trecute mi-au fost ceva mai bine, pe urmă am pătimit,

¹ Cf. Emil Vîrtosu, *Les idées politiques de I. Tăutul, candidat au trône de Moldavie en 1829*, în „Revue roumaine d'histoire”, IV, nr. 2/1956.

acum, slavă lui Dumnezeu, îmi este bine, (acum mi-am dat piste o doftorie pe care o urmezi și nădăjduiesc că mă va face desăvârșit sănătos. Doftoria aceasta să numește purgativa lui Leroa, pe care doftorii nu vor să o primească de bună, dar la care mulțimi de oameni sînt datori cu vindecările lor. Doftoria o poriclesc de otravă. Dar eu, de vro, două luni acum o ieu mai în toate zilele și, în loc să mă ucidă, mă simt din zi în zi mai bine și mai tare)².

Capătul funiei să apropie de stejar, pînă în ceasul acesta în care scriu, încă nu sînt iscălitte trataturile, dar nu este mai mult nici o îndoială de încheierea păcii. Starea de război au luat sfîrșit. Provinciile noastre rămîn supt stăpînire otomanierească, precum am mai scris dumitali că trebui să o dorească tot românul patriot; căci numai supt această stăpînire am puté alcătui trup de nație, de-om a venoroc să avem începători precum trebui. Supt alte stăpîniri, nu ne-ar rămîne a aștepta altă decît încet-încet să ne facă un trup cu nația stăpînitoare, ștergîndu-ne și numele ce purtăm și limba însuși. Așa, ne slujăște încă și acum norocul a ne mai da și această oară prilej să ne îndreptăm, dacă vom avé minte. Și ce zic eu? Multă minte într-aceasta nu ne trebui; a ne îndrepta noi, nu-i treaba noastră, aceasta este treaba domnului ce vom avé; nici un norod, nicăiurea și niciodată, nu s-a putut îndrepta el singur, totdeauna cîte un începător singur au fost care au putut să îndrepteze noroadele. Zelevcus au îndreptat pe locrieni, Solon pe atheneni, Licurg pe spartiați, Numa pe romani, Petru pe ruși i proci. Franție, în zilele noastre, Franța, norod de filosofi, pentru că s-au sumețit a să îndrepta ea singură, au trecut prin toate rările cîte pot ticăloși un stat și nici au putut gusta un ceas de odihnă și de slobozanie pînă cînd Luis al 18-le, precum în Anglia, deprins cu așezămînturile de acolo, le-au adus la 1814, pravilele și sămîntile fericirii. Așa, a ne îndrepta nu-i treaba noastră, căci niciodată nimic bun, nimică temeinic nu putem aștepta de la a noastre opșești adunări, ci, precum am mai zis, aceasta este treaba domnului ce vom avé. La noi rămîne numai să știm a-l alegi destoinic spre acest sfîrșit. Dar unde să-l căutăm? Unde să-l găsim acest fel? Iată greutatea.

Scumpul meu unchiule! S-o dizvălesc curat. Nici un moldovean nu este mai destoinic decît mine spre această treabă, pentru că nici unul nu ș-au plecat duhul atîta precît eu la procetirea lucrurilor ce fac fericirea ori ticăloșia oamenilor în starea soțietății. Pe cei bătrîni, vremea i-au apucat neînvățați, negata. Cei tineri s-au lăsat mai mult la dizmierdările plăcerilor decît la calea cea aspră a procetirilor. Eu singur, nu știu pentru ce, de cum m-am trezit, îndeletnicirea mé cé mai dulce au fost să cetesc istoriile, să cetesc așezămînturile și pravilele altor neamuri, să le alăturez cu a noastre ca să le văd osăbirea, ca să gădesc izvorul rărilor supt cari ne încuibăm și ca să le află vindecările. Patrioții știu că, cu cîțiva ani mai înainte, scrisurile mele dovidé că făcuseră pînă atunce destule sporiri în a meli procetiri. De atunce încoace, întrebuintat în chentru trebilor, statului nostru, mai de aproape privitor cursului lucrurilor, mai de aproape privitor greșărilor ocirmuirii ce am avut, mai de aproape privitor trebilor împărăției noastre și a împărățiilor streine, procetirile ce n-am conțenit a face au fost mult mai rodoasă... Încît sînt astăz într-acest punct de o sută de ori mai puternic decît cum eram cu cîțiva ani mai înainte. Acesta este temeiul asurpa căruia mă razim de zic că nici un moldovan nu este mai destoinic decît mine a îndrepta Statul.

În adivăr, noi avem trebuință de pravili. Alți moldoveni nici știu poati că mai sînt în lume alte pravile decît acele pîrgărești și cremenalicești. Nici știu poati că de răzorul pravililor cremenalicești sînt și alte multe grașale a oameni de toate treptile, iar nu ca la noi numai greșăile proștilor tîlhari. Eu știu însă că sînt: 1. dritul oamenilor asupra căruie razămă shesurile ce poate avé un stat cu altul; 2-le. pravilele de temelie, asupra căroră razămă așezămînturile unui stat; 3-le. pravilele politicești, asupra căroră razămă shesurile unui ocirmuirii cu supuși; 4-le. pravilele pîrgărești, asupra căroră razămă shesurile dintre cei particularnici și shesurile între oameni și între lucruri; 5-le. pravilele cremenalicești, care pun hotară datorilor între

² Textul dintre paranteze a fost tăiat de Tăutu.

oameni și pedepesc a lor călcări; 6-le, pravilile care așază formalitățile pîrgărești și cremenalicești; 7. pravilile neguștoriei. Deci acei ce nu știu nici că sînt în lume acest fel de pravili le-ar pute așaza oare vreodată? Le-ar pute potrivi oare cu deprinderile norodului ce ar avé să îndreptează?

Noi avem trebuință de așazăminturi. Așa, așazăminturile staturilor să află astîz într-un shesis silit cu pozițiile gheograficești. Invecinarea Rosiei, a Austriei, a Turciei nu poate primi aceleași lucruri ce să pot așaza în America, în Anglia, în Franța. Deci care moldovan au făcut o procetire adîncă ca să afle unde să hotărâște constituția cu regulamentul, slobozănia cu liberalismul? Eu am făcut acé procetire și știu ce să poate așaza la noi și ce nu să poate. Creștini de biserica răsăritului, acolo unde la noi legea ar pute fi în floarea ei, ea este nepăzită, ea este neștiută. Deci care dintre moldoveni au cercetat mai mult decît mine pînă la care punct legea își poate da mîna cu politica, pînă la care punct ministrii legii pot avé o putere asupra cugetului omului? De atîta vreme fără pravili și dijhinări, noi am sosit la treapta cî mai de pre urmă a stricăciunii năravurilor. Și avem cî mai mare trebuință a le îndrepta. Însă năravurile nu să îndreptează cu sila, frica le strică mai mult, toate poroncile lumii ar fi în zadar. Deci care moldovan m-au întrecut în procetirea temeiurilor moralului? Care au cercetat ca mine firea omului pentru ca să poată găsi cărările inimii lui? Eu și am într-aceasta făcută o shedie politico-moralicească. Săraci datori cu mai mult decît avem, dar plini de răsfaț și de aceea încungurați fiștecare în toate zilele de mii de nevoi, fără a găsi niciăurea înlesniri deagiuns ca să le putem întîmpina, avem trebuință a ne pune fiștecare în stare a plăti datoriile, a ne ține familiile și a lăsa urmașilor cîte ceva moștenire. Deși care oare dintre noi știe că această mare lucrare este de datoria ocîrmuirii? Care oare știe prin ce chipuri o ocîrmuire înțeleaptă ține în mîini izvorul bogăției tuturor? Care oare știe că ocîrmuirea la noi ar pute face ca un prunc din leagăn să aibă cîșligul său, cu cît mai vîrstos un vîrstnic? Care dintre noi oare au străbătut prințipurile iconomieii politicești? Care dintre noi au alăturat aceste prințipuri cu temeiurile neguștoriei și cu îndămănarile noastre? Eu am procetit acestea cît am putut inadins, ca să află ce s-ar pute face la noi pentru ca fiștecare să să poată scutura de giugul datorilor fără a păgubi creditorii, fără a-ș struncina starea, încît să poată lăsa și urmașilor săi o avere. În sfîrșit, ca să nu lungesc, noi avem trebuință de învățători, de lumini, fără care niciodată nu vom pute fi aceea ce ar trebui să fim; avem trebuință de întocmirea și împodobirea limbii, de spîrîrea cărturăriei, de științi și meșteșuguri, de îndrăzneala și desăvîrșirea plugăriei, de tot ce alcătuieste iconomia cîmpască, în parte și de opște, într-un cuvînt, avem trebuință de întremirea și împodobirea țării și a norodului, adică avem trebuință și de grădină și de grădinar. Dar care oare alt moldovean s-au strădănit mai mult decît mine a face toate aceste cercetări și a-ș apleca într-însile luarea aminte? Și cu toate acestea, nu socotească patriotul moldovean că acestea sînt bagatele, nici gîndească că fără dîsele am pute agiungi la o stare de tîcnă, de fericire. Dovadă este că dintru-nceput și pînă acum domnii noștri, atît pămînteni, cît și streini, au fost fără aceste științi și de aceea am venit în starea aceasta ticăloasă în care ne aflăm. Eu știu că este acum alcătuit un comitet de O.C. de stat Mințachi și de opt pămînteni dintr-amîndoi prințipaturile, ca să alcătuiască o shedie de cele ce privesc la administrația dinlăuntru a locului. Însă Mințachi este străin, el nu știe cu amărîntul izvoarele durerilor noastre și pămîntenii care au să i le arăte sînt ei oare destul de luminați, sînt ei oare descurcați de patimă și de prolipsuri pentru ca să-i facă niște dizvăliuri adivărate și întocma precum le cere interesul cel chiar al locului? De aceea, nici nu este de nădăjduit că ace shedie va cuprinde cu vrednicie toate aceste ramurile administrației de care am pomenit mai sus că avem trebuință; ba, încă, Dumnezeu să nu dé ca nu cumva acé shedie să nu cuprindă greșăle politicești care să fie de piedică unui domn ce ar avé destoinicia de a ne îndrepta. Cu toate acestea, eu nu m-aș sfii de acele piedici, eu mă bizuiesc că ele nu m-ar pute încurca mai mult decît vro doi ani și le-aș birui. Căci mă bizuiesc că pînă în doi ani aș pute deschide ochii nației asupra adi-

văratelor ei intereseuri și atunci prin nație aş face amindurilor curşilor cuviincioasăle dizvălriri. Pe de altă parte, de m-ar rîndui cineva domn, cel dintăi pas al meu va fi să nu primesc domnie mai înainte de a face amindurilor curţilor virtuasă lăuri aminte asupra acelor piedici, căci cunosc deagiuins toate ranile noastre şi nu mi-ar pute scăpa nici cursa, nici greşala ce ar fi vîrită în acé shedie.

Eu sînt tînăr încă, abie împlinesc 34 de ani la noembri. Deci fiindcă după tratatul de la Acherman, domnul mazil are a fi ca un mort politicesc, de bună samă că nu este de interesul meu, nici sufletul meu nu poate pofti ca viaţa ce voi mai avé de la vîrstă de 41 de ani şi înainte să-mi fie veshedă şi întunecată şi nici mă pot amăgi de nălucirea că după 7 ani voi fi acest iarăş, căci eu cunosc bine ce vré să zică mulţimea, cunosc bine care poate fi totdeauna favorul ei şi ştiu că un norod mai luminat decît moldovenii au urgisit pe viteazul Themistoclis, pe dreptul Aristidis, au otrăvit pe înţăleptul Socrat, au omorit pe îmbunătăţitul Fochion. Aşa i-au urgisit, i-au omorit şi pe urmă le-au rădicat statuele. Acest fel este mulţimea, acest fel este favorul ei. Cu toate aceste, eu nu tremur înaintea acestui fel de frici. Oricare de ar fi în urmă scarta mé, singur ideea că am făcut bine patriei mele mă va mulţumi deajuns. O asămîne idei dulce însuş în fundul unii colibi mi-ar fi destulă mîngiere. Aşa, cu sufletul plin de dorinţa de a face locului meu tot binile cît este putincios a : să face şi văzînd că sînt spre aceasta mii de chipuri folositoare care să pierd cu trecire vremii, pentru că nici cunosc pre altul cineva destoinic a le pătrunde şi a le pune în lucrare, mă pun, înaintea patrioţilor, le aduc prinos, dacă primesc, truzile mele, le făgăduiesc întocmirile făgăduite mai sus, le făgăduiesc că, dacă pîn în trii ani şi giumătate nu vor vidé în toate aceste nişte sporiri simţită, dacă pîn în trii ani şi giumătate nu vor vidé faţa ţării schimbată în bine, dacă pîn într-această vremi nu vor simţi că au o matcă în mijlocul lor, precum au simţit grecii cu venirea lui Capodistria (poate încă mai bine) atunci mă voi osîndi eu singur de bună voie, atunci le dau toată volnicia să-mi ceară scoaterea din domnie în puterea acestor făgăduinţi. Deci giudece patrioţii că, de vreme ce mă supun la o condiţie atît de aspră, negreşit că sînt în mine putere şi destoinicie de a lucra cîte făgăduiesc. Şi în adevăr, dacă eu nu voi pute săvîrşi întocmirea ţării, apoi să n-o aştepte moldovenii de la nimine altul. Cît pentru ceea ce mă priveşte particular mie nu-mi pasă, căci pîn acum m-am păstrat fără familie a fi. Cu cît am deschis ochii asupra trebilor ţării noastre, cu atîta m-am lerit de însurăciune pentru ca să nu adaog şi cu fiei mei numărul ticăloşilor pămîntului nostru. Din împotrivă, durerea că mare trebui să fie a celor ce au familie, ei au trebuinţă a-s întocmi stările ca să-ş puie casăle în picioare, ei au trebuinţă a lăsa urmaşilor lor moştenire şi o estimă încredinţată, întemciată pre nişte pravili statornice şi drepte. Eu mă cfătuiesc de datorită mé arătînd ceea ce să poate face în pămîntul nostru şi ceea ce poci face eu. Rămîne la patrioţi a priimi ori a zvîrli. De aceea te rog, scumpul meu, fă bine a arăta toate acestea la care dintre patrioţi vei socoti, îndată însă, fără pierdere de vremi, şi apoi va rămîne la dînşii a lucra aceea ce vor giudica de cuviinţă, aceea ce vor vré dacă ştiu vré. Cătră toate acestea, alegirea mé mai folosăşte încă şi într-alt punct nu mai puţin simţitor între noi. Ea întăreşti nobilitatea vechi a izvodului lui Cantemir, pre care nobilitate vechi vré să o calce în picioare nobilitatea această noă.

Dacă patrioţii vor primi acest proiect, dacă au în sufletul lor durere de a lor ţară, de a lor intereseuri, de a lor stări, de a lor familii şi de soarta urmaşilor lor, într-un cuvînt, dacă vor vré să aleagă pre omul ce să jărtveşte pentru a-i rădica din cădere, atunci chipul de a lucra precît poci socoti eu de aice, este aceasta, adecă :

Tratatul de Acherman zice că pre domn să-l aleagă boierii Divanului, ca un trup a locului cu priimirea opştească a lăcutorilor. Europeii nu ştiu că Divanul nostru nu este nimică altă mai mult decît o giudecătorie, iar nu trup al naţiei precum ei îl cred ; de ar fi ştiut aceasta, atunci tratatul ar fi zis aminterea, atunci în loc de Divan, ar fi zis opşteasca aduneri a boierilor. Însă acum nu-i

vreme a li face această tălmăcire, care astăzi le-ar mirosi a liberalism. Eu le voi face cînd va trebui, dacă voi ține locul din care să poci fi ascultat. Așa dar, acum nu rămîne altă decît a urma din cuvînt în cuvînt aceea ce zice tratatul. Deci Divanul, pentru ca să aleagă, să afle el singur împărțit în multe fatrii, dar să zicem că, în sfîrșit, va alege pe omul pe care îl va arăta negreșit opștiei pentru ca să audă un Amin! opștesc și apoi să înștiințeze la amîndouă curțile. Patrioții trebui ca mai înainte pe supt cumpăt să să unească pentru persoana ce au a alege și să gătească cu cite iscălituri vor pute mai multe, hîrțiile de care închiind aice copii și care sînt potrivite pentru locurile unde au a merge. Încît atunce cînd Divanul va aștepta opștescul Amin!, atunce cu toți să strige: „Nu primim pe acela, ci cerim pe cutare!”. Și totodată, fără a pierde vreme, să meargă cu toți să dé cu rățăpiscă la pocită jalba către împăratul Rusiei, pre de altă parte, prin pocita nemțească, să-mi proftească orice jalbă către devlet în plic supt adresul ce-i însămnăz osăbit: (U. P. M. à C-pie à Péra)³.

Această lucrare nu are nici o cheltuială, nici acum, nici pe urmă. Patrioții într-aceasta nu pot arăta altă decît numai că știu vré. Și precum sînt luate alte măsuri..., fie deplin încredințați că vor isprăvi, vor nimeri. Mișalii numai să nu să facă și apoi nu au a să teme de nimică, pentru că privilegiul este acest fel ca opștia să poată arăta care este voința ei. Deci drumul prin care ea își poate arăta voința este tocmai acesta.

Rămîne încă un lucru de luat sama, adecă: sînt unii care, fără să știe ce zic, clevetesc că familia noastră nu s-ar tragi de-a dreptul din Tăutul logofătul și că noi am răpit această poreclă. Deci negreșit cei ce nu mă vor vré vor alerga la acest clenci fără temei. Pentru aceea, las de o parte că moșiile Bălineștii, în care este bisărica și portretul Tăutului, și Comăneștii și alte părți a vechiului Tăutul au venit de-a dreptul pîn la tatăl tătini-meu. Dar am documenturi, hrisoave vechi și noi asupra neamului. Fiind însă că acele documenturi sînt închisă, încît nu poci rîndui acum a să deschide, însămnnez că asămine documenturi avé și răpo(s)atul unchiul meu vornic I. Tăutu), care acum trebui să fie în mina verilor tăutulești. Cătră aceasta și ceea ce este mai mult, unchiul meu Costachi Tăutul avé asupra neamului atestat latinesc a împărăției nemțăsti, de pe care și unchiul vornic Tăutul au fost luat copie adiverită la 1821. Încît a celui atestat originalul este la mătusa la Comănești și copia trebui să fie la fel la d. vărul Vasile Tăutul. Deci cerînd trebuința, poate cineva face de acestea întrebuintărea cuviincioasă. De mă voi rîndui, cartea aceasta poate să sté la orișicare din patrioți și eu mă fac răspunzător cătră nație pentru toate ce făgăduiesc mai sus, cu condiția că aspră ce am însămnat și căria mă bizuiesc a mă supune fără sfială. Din împotrivă, de nu mă voi rîndui, cer în numile cinstii și a haractirului de treabă să mi să dé întocmai înapoi cînd voi veni în patria mé fără a să scoate de pe dînsa, nici de pe hărtiile alăturate, nici o copie măcar. Te rog, scumpul meu, ca cu cé dintăi pocită să-mi răspunzi de primirea acestii scrisori, pentru ca să rămîn liniștit de a ei nerătăcire. Eu am lungit-o deaquiuns; trebui să sfîrșesc, ca să scurtez de o cetire cu atîta mai obositoare, cu cît au trebuit să o scriu mărunțel. Așadar curm, însămnîndu-mă cu cel mai adînc respect. 27 avgust 1829 C.V.

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 229 și 337*).

³ Textul dintre paranteze este tăiat de Tăutu.